

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ЖУРНАЛІСТА-ОПЕРАТОРА В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗМІ

Мирослав Максимович

*Національний університет “Львівська Політехніка”,
вул. Князя Романа, 1/3, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: gzmk_inpp@lp.edu.ua*

У статті акцентовано увагу на професійно-етичних аспектах підготовки журналістів-операторів, яка полягає в комплексному підході до викладу фахових дисциплін. Професійна діяльність журналіста-оператора має включати в себе не лише технічні навички (роботу з камерою, якість зображення, композицію, кут зйомки, освітлення, знання режисури й монтажу), але й розуміння етичних принципів своєї роботи та стандартів журналістики.

Ключові слова: телевізійний оператор, операторська робота, візуальні технології, професійна освіта, етичні норми.

У середовищі професійних телевізійників утвердилася думка, що ту чи іншу подію, сюжет, ролик, кліп, фільм глядач бачить насамперед очима оператора, який це відзняв. Використовуючи свої знання композиції кадру, масштабу зображення, руху камери, темпу зйомки, відчуття кольору та світла, оператор втілює у життя задум режисера чи журналіста. Однак у наш час засоби масової інформації стають дедалі універсальнішими, нівелюючи поділ на друковані та електронні медіа. Як слушно зауважують з цього приводу дослідниці Я. Польська та Л. Чернявська, “сучасними вимогами медіагалузі є універсальність журналіста, що, крім залучення своїх творчих здібностей (підготовка та написання матеріалу), а саме вміння творчо мислити, має реалізовувати свій задум технічно, вміти працювати з технікою, тому важливою складовою підготовки журналіста-телевізійника є формування навичок операторської роботи” [5, с. 151].

Часто журналістам тієї чи іншої редакції доводиться готувати з місця події і текстовий, і візуальний матеріал, застосовуючи для зйомки підручні технічні засоби. Крім того, працівникам мас-медіа дедалі частіше доводиться самостійно виконувати роботу оператора, а це потребує не лише постійної практики й удосконалення знімального процесу, але й певного теоретичного багажу. І, навпаки, часто оператор змушений виконувати роботу журналіста, що потребує не тільки технічних навичок і засвоєння візуальних особливостей, а й знань кодексів та правил етики.

На важливості комплексної підготовки журналістів-операторів, які могли б готувати якісні матеріали, призначені для розповсюдження засобами масової інформації, в умовах сучасного педагогічного процесу наголошують як теоретики журналістики (І. Мащенко [5], В. Лизанчук [3], І. Михайлін [6], А. Лісневська [4], Я. Польська та Л. Чернявська [8]) так і оператори, які безпосередньо стикаються з вимогами своєї роботи (С. Тахмазов [9], Р. Ганущак [10]).

Мета нашої публікації – визначити складові якісної підготовки телевізійного (кіно) оператора згідно з вимогами сучасних ЗМІ.

Перед тим, як перейти до з'ясування аспектів професійно-етичної підготовки журналістів-операторів, наведемо визначення поняття фаху телевізійного оператора. В “Енциклопедії електронних мас-медіа” Іван Мащенко наголошує, що “оператор телевізійний здійснює зображуване вирішення передач і телефільмів усіх видів і жанрів. Забезпечує високохудожнє втілення авторського і режисерського задумів засобами операторського мистецтва, а також технічну якість зображення. Бере участь у створенні режисерського сценарію і розробленні мізансцен, в огляді об’єктів для позастудійної зйомки і трансляції з місця подій, у попередньому вигляді відзнятого матеріалу, у застільних, безтрактових і трактових репетиціях, авторських завданнях. Розробляє світлову партитуру, коригує і приймає художньо-декоративне оформлення у студії, бере участь у затвердженні гриму, костюмів, реквізитів і бутафорії. Керує розстановкою ТВ-камер і проведенням технічних проб ТВ-тракту, безпосередньо працює за камерою у прямому ефірі чи під час зйомок. Разом з інженерно-технічним персоналом контролює якість зображення, спецефектів, світлову та колірну характеристики зображення. Бере участь у відборі дублів, монтажі й здачі відеофільму чи ТВ-передачі” [5, с. 136].

Отже, журналіст, що виконує операторську роботу, є не просто технічним працівником, що фіксує знімальною технікою певну подію, а творчою особистістю, яка виконує багато творчих і технічних завдань для того, щоб якісно втілити режисерський та авторський задум. Саме оператор може “побачити нові грані авторського задуму, внести корективи, які допоможуть краще зрозуміти чи сприйняти кінцевий продукт аудиторії” [8, с. 153].

Отже, першим аспектом підготовки журналіста-оператора мало б стати засвоєння ним усіх цих технічних навичок, винесених у перелік його обов’язків. Деталі таких навичок роботи журналіста-оператора ґрунтовно й змістовно виписані у посібниках А. Головні [1], С. Мединського [7] та в інших підручниках і посібниках з основ операторської майстерності.

Однак з того моменту, як Україна опинилася в стані війни на своїх східних територіях, робота в зоні бойових дій стала новим викликом для українських медійників – журналістів, фотографів, операторів, кінодокументалістів – усіх тих, кому для документації факту чи події доводиться брати до рук знімальний пристрій. І тут одних лише технічних навичок операторської роботи уже недостатньо – необхідні ще й знання офіційних документів, етичних кодексів, норм поведінки, журналістських стандартів. Як наголошує професор Василь Лизанчук: “до журналістських стандартів належать оперативність, правдивість, точність, достовірність, баланс думок і точок зору, об’єктивність, повнота у викладі інформації, відокремлення фактів від коментарів та оцінок, неупередженість, чесність, справедливість, яскравість мовностилістичних засобів та інші” [3, с. 38]. Для того, щоб робота журналіста-оператора була якісною, йому необхідно не тільки знати всі ці стандарти, але й неухильно їх дотримуватися.

Якщо декілька років тому фахівців, які знали, як треба працювати в гарячих точках і яких стандартів у роботі необхідно дотримуватися, в українському медійному

середовищі було не так уже й багато, то нині такого досвіду набувають десятки (якщо не сотні) журналістів і представників творчих груп. Посилаючись на журналістське право отримувати будь-яку інформацію і доносити її до широкої аудиторії, апелюючи до постулатів свободи слова, будь-які заборони й обмеження в такій діяльності вони вважають утисками й безпідставними перешкодами професійній діяльності.

Як зазначають представники Інституту масової інформації Ірина Чулівська та Оксана Романюк: “В Україні одиниці журналістів, які були в гарячих точках в інших країнах і мають хоча б базові знання з військових справ. Більшість журналістів, які працюють в умовах війни, не здогадуються про певні обмеження для інформації, яку може зібрати і передати журналіст у зоні бойових дій” [4].

Насправді ж деякі обмеження при роботі журналіста в зоні бойових дій аж ніяк не пов’язані з обмеженнями свободи слова, а є вимушеною реальністю воєнної буденності. Ця буденність вимагає певних обмежень не тільки в роботі журналіста, а й оператора та кінодокументаліста, який працює з ним у тандемі.

Як слушно зауважує дослідниця Катерина Яковленко: “Будь-які війни чи інші військові конфлікти завжди цікавили людей з точки зору візуальної складової” [13, с. 126]. Пояснення такого зацікавлення влучно наводить професор Ігор Михайлін, наголошуючи, що “створюючи ефект присутності глядача на місці події, тележурналістика новин виступає найбільш об’єктивним інформаційним джерелом” [6, с. 69]. Щоб витримати всі необхідні стандарти, така журналістика, за словами науковця, передбачає використання чергування близького й далекого планів при зйомці, темпоритмічної організації матеріалів, майстерного монтажу, змістовного текстового ряду, умілого коментування зорових образів ведучим тощо. Відтак “за допомогою телеекрана індивід ніби сам бере участь у події, спостерігає за фактами і явищами, із власних спостережень черпає висновки, а тому й довіряє найбільше телебаченню” [6, с. 69].

Сергій Тахмазов, оператор кіно й телебачення, для якого війна на сході України стала вже шостою, яку він знімав, констатує: “Війна – це тяжка і брудна робота, бо завжди чогось не вистачає. Бракує техніки. Є парадні новини – про те, як війську щось передали чи подарували. Але цього завжди мало. Показувати війну в її буденності – найскладніше” [9]. За його словами, візуалізувати війну, знімати кінохроніку конче необхідно, щоб суспільство було до неї більш підготовленим. З думкою колеги по професії погоджується й оператор Руслан Ганущак, який на передовій зняв документальний фільм “Два дні в Іловайську”, наголошуючи, що відео про війну “допомагає людям відчувати цю війну, цей біль, цю трагедію” [2].

Справді, прагнучи отримати якомога більше інформації з зони бойових дій, аудиторія хоче бачити й чути таку інформацію в супроводі відповідного візуального ряду – відео з місця подій. Чимало науковців наголошує, що звуково-зоровість є одним із найголовніших елементів впливу на емоційне сприймання візуального продукту, що саме відеоряд у новинах, репортажах, розслідуваннях, спецпроектах відіграє важливу роль, допомагаючи не тільки відображати реальну дійсність, а й сприяючи аудиторії формувати першу оцінку відтворюваних подій, явищ та фактів. Однак насправді ситуація виглядає так, що оприлюднення певної інформації та відеоряду, який її супроводжує,

може суперечити не тільки принципам морально-етичних кодексів, а й завдати шкоди конкретним людям у реальному житті.

У людей, які працюють з кінокамерою (операторів, кінодокументалістів) є правило: знімати все, що потрапляє в об'єктив, головне – не виключати камери... Але чи має право людина, яка проводила таку відеозйомку, демонструвати все відзняте широкій аудиторії? Чи повинна існувати якась межа, яку не можна переступати й бути чесним на всі 100 %?

Мабуть, відповідь на це запитання – це власний компроміс оператора зі своєю совістю та морально-етичними принципами. Так уже згадуваний нами Руслан Ганущак в інтерв'ю газеті “День” поділився своїм баченням операторської роботи: “Це воєнний час, і ти не можеш повною мірою показати все, як хочеш і як собі плануєш. Це пов'язано з якимись військовими таємницями. Дехто з бійців просить не показувати їхніх облич, тому що в них родичі залишаються в Луганську чи Донецьку, щоб не наражати їх на небезпеку. Є люди з Росії, які воюють на нашій стороні і теж просять їх не показувати. Є багато умовностей, які треба враховувати” [10].

До таких висновків, правил поведінки, стандартів роботи в зоні бойових дій українські оператори та кінодокументалісти приходять на основі власного досвіду, але певні журналістські інституції та громадські організації намагаються максимально полегшити їхні сумніви, що варто знімати, а що ні, укладаючи своєрідні посібники та рекомендації для роботи під час бойових дій. Зокрема ще 18 листопада 2014 року Комісія з журналістської етики, ГО “Телекритика” та інші громадські об'єднання провели в Києві зустріч із представниками мас-медіа в рамках круглого столу під назвою “Стандарти журналістської діяльності під час конфлікту”, за результатами якої було ухвалено рекомендації [11] для журналістів та операторів, які вирушають у зону бойових дій.

Працівники Інституту масової інформації, узагальнивши досвід висвітлення війни в різних куточках світу американськими й британськими медіа, також уклали своєрідний poradnik для журналістів, акцентуючи увагу на тому, чого слід уникати в зоні бойових дій.

Виходячи з цих рекомендацій та прислухаючись до порад операторів, які побували на війні, можемо сформулювати такий перелік заборон при роботі з кінокамерою в зоні бойових дій:

- знімати військовослужбовців крупним планом (якщо вони не дали на це попередньої згоди);
- фільмувати географічні дані з місця розташування військових підрозділів, за якими можна визначити координати цих місць;
- фіксувати на плівку чи цифрову камеру військову техніку з номерними знаками;
- знімати відео, яке демонструє рівень безпеки військових об'єктів; пересування своїх військ і техніки, їхню дислокацію;
- знімати крупним планом військовополонених і затриманих, розголошувати їхні імена;
- фільмувати тіла загиблих з їхніми обличчями і давати відеоряд в новинах до того, як їхніх родичів повідомлять про трагедію в офіційному порядку;
- використовувати в темну пору доби в зоні бойових дій освітлення для відеозйомки.

Без сумніву, матеріали з тих регіонів України, де триває збройний конфлікт, мають бути оперативними, точними, достовірними й збалансованими. Але, максимально доносячи до суспільства правду, журналісти й оператори, окрім професійних засад, мають усвідомлювати ще один свій обов'язок: не нашкодити країні в цілому, конкретній людині зокрема і тій чи іншій військовій операції.

Список використаної літератури

1. Головня А. Мастерство кинооператора / Анатолий Головня. – М. : ВГИК, 2009. – 239 с.
2. Лебедев О. Пластичність кінематографічного зображення та її складові / Олексій Лебедев, Олександр Прядко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. – 2013. – Вип. 13. – С. 160–168.
3. Лизанчук В. Політико-ідеологічна складова функціонування засобів масової інформації України / Василь Лизанчук // Теле- та радіожурналістика. – Львів, 2016. – Вип. 15. – С. 28–45.
4. Лісневська А. Режисерсько-операторські аспекти фахової підготовки телевізійних репортерів [Електронний ресурс] / Аліна Лісневська // Синопис: текст, контекст, медіа. – 2015. – №1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2015_1_6.
5. Машенко І. Енциклопедія електронних мас-медіа: в 2-х т. / Іван Машенко. – Запоріжжя: Дике поле, 2006. – Т. 2. Термінологічний словник основних понять та виразів: телебачення, радіомовлення, кіно, відео, аудіо. – 512 с.
6. Михайлін І. Основи журналістики : підручник / Ігор Михайлін. – К. : ЦУЛ, 2003. – 284 с.
7. Медынский С. Оператор: Пространство. Кадр : учебное пособие / Сергей Медынский. – М. : Аспект Пресс. – 2004. – 111 с.
8. Польська Я., Чернявська Л. Роль оператора у втіленні авторського задуму в дискурсі молодіжного ТБ (на прикладі програми “Універ” каналу “Юніверс-ТБ”) / Я. Польська, Л. Чернявська // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2010. – Ч. 1. – С. 151–156.
9. Романдаш А. Сергій Тахмазов: “Показувати війну в її буденності – найскладніше” [Електронний ресурс] / Анна Романдаш. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/master_clas/sergiy_takhmazov_pokazuvati_viynu_v_ii_budennosti_na_ykskladnishe/
10. Семенченко М. Оператор Руслан Ганушак: “Ми живемо в унікальний час, коли можемо щось змінювати” / Марія Семенченко // День. – 2015. – 1 серп.
11. Стандарти і етика журналістики в умовах конфлікту та кризових ситуацій. Рекомендації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/standarti_i_etika_zhurnalistiki_v_umovakh_konfliktu_ta_krizovikh_situatsiy/
12. Чулівська І. Межа між свободою слова та захистом інформації на війні [Електронний ресурс] / Ірина Чулівська, Оксана Романюк. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/mezha_mizh_svobodoyu_slova_ta_zakhistom_informatsii_na_viyni/undefined/
13. Яковленко К. Військова фотографія як елемент документування подій та засіб маніпуляції / Катерина Яковленко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2014. – № 11. – Т.2. – С. 126–128.

Стаття надійшла до редколегії 21.09.16

Прийнята до друку 05.10.16

PROFESSIONAL AND ETHIKAL ASPECTS OF CAMERA OPERATOR IN THE CONTEXT OF MODERN MEDIA

Myroslav Maksymovich

*National University "Lviv Polytechnic",
Kniazia Romana Str., 1/3, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: gzmk_inpp@lp.edu.ua*

This article focuses on the ethical aspects of training of camera operator that lies in comprehensive approach to professional subjects. Professional activity of the cameramen should include not only technical skills (working with camera, image quality, composition, shooting angle, lighting, directing and editing), but also an understanding of the ethical principles of their work.

One of the main demands of present media industry is the versatility of a journalist. Preparing and creating media text – is not the only skill of media worker. Journalist should also be able to work with video equipment and have the skills of cameraman. Cameraman is not just a technical worker, but a creative person that accepts many creative and technical challenges to implement the intent of the director and the author. It is the operator, who can make those adjustments on the shooting location that will lead to better understanding and acceptance of the final product by the audience.

The author emphasizes that the observance of ethical norms in the work of the cameraman is particularly appropriate during the war on the East of Ukraine. The situation on the Eastern borders of our state requires crews (journalists and cameramen) to comply with journalistic standards. Materials made in the conflict regions must be not only prompt, accurate and balanced, but also conformed to professional ethics and the demands of wartime.

Key words: camera operator, work of operator, visual technologies, professional education, ethical aspects.